

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ „STUDII DE HUNGAROLOGIE”**

**Autori contemporani finlandezi de teatru
din perspectiva traducătorului**

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Egyed Emese

Student-doctorand:

Jankó Szép Ilona Yvette

Cluj-Napoca

2021

CUPRINS

1. Introducere	2
1.1. Ipoteze sau întrebări de cercetare?	3
1.2. De ce tocmai noul auteurism?	5
1.3. Textele de teatru de autor	6
1.4. Nuanțe ale traducerii. Este de ajuns traducerea textului?	8
1.5. Cum să abordăm istoria în curs de desfășurare și problema traductibilității teatrului de autor?	10
2. Despre momentele de cotitură în traductologia teatrală	13
2.1 Direcții în reflecția asupra traducerii teatrale dintr-o perspectivă istorică	17
2.1.1 O abatere scurtă: poeticul în traducerea dramelor în limba maghiară	18
2.1.2. În labirintul reflecției asupra teatralității în traducerea dramelor. Noi direcții în istoria reflecției asupra traducerii teatrale în ultimele patru decenii	25
2.2. Despre tropii traductologiei teatrale și a textului dramatic	39
2.2.1. Performabilitatea și celelalte -abilități	41
2.2.2. Lacunele textului dramatic.	46
2.2.3. Traducerea ca teatru – teatrul ca traducere	53
2.3. Trei tropi ai traductologiei teatrale în lumina a trei traduceri de texte dramatice	62
3. Auctorialitatea teatrală în context european și finlandez	82
3.1. Teoria/ teoriile autorului și problema auctorialității în teoria istoriei filmului	84
3.1.1. Manifestul autorului	84
3.1.2. Teoria autorului cinematografic	85
3.1.3. Moartea și învierea autorului la sfârșitul mileniului. Conturarea unei noi concepții teatrale de autor	87
3.2. O încercare de definire a conceptului de autor teatral: auteurismul ca formă specifică a teatrului de autor	90
3.2.1. Textualitate și teatralitate	90
3.2.2. Perspective istorice – fenomenul auteurismului în istoria teatrului, cu accent special pe a doua jumătate a secolului al XX-lea	96
3.3. Etapele evoluției auteurismului – autorul complex în contextul teatrului și al educației teatrale finlandeze	98
3.3.1. Auctorialitate teatrală în epoca marilor regizori din anii 1960–1980: Kalle Holmberg și Jouko Turkka	100

3.3.2. Paradoxul Turkka – Jouko Turkka, maestrul și demonul generației de astăzi	103
4. „Marea generație” a autorilor contemporani de teatru finlandez: Laura Ruohonen, Leea Klemola și Kristian Smeds prin ochii traducătorului	110
4.1. Laura Ruohonen – dramaturgul ca regizor și autor complex	112
4.1.1. Text organic, drama ca peisaj, dramaturgia aerozității	115
4.1.2. O altfel de dramă feminină, un nou historicism și distopie, limba maternă a dramei	117
4.1.3. Traducerea ca orientare și descoperire a unui nou peisaj dramatic	119
4.2. Leea Klemola – actorul în calitate de regizor-scriitor și autor complex	128
4.2.1. Un (provoc-)autor veteran în teatrul finlandez contemporan	128
4.2.2. Scrierea pentru scenă și remodelarea rolurilor de gen, androginie scenică	130
4.2.3. Amatori profesioniști, profesioniști amatori de la Kokkola la Groenlanda – peisajul, limba maternă și mitologia „trilogiei” arctice în patru părți	131
4.2.3. Pe urmele utopiilor și distopiilor, spre un teatru postuman	135
4.2.4. Dramaturg sau transgresor diletant?	137
4.2.5. Despre traductibilitatea textelor teatrale ale lui Klemola – „oricât ar părea că e nebunie”, e oare o nebunie bine chibzuită?	139
4.3. Kristian Smeds – de la dramaturgie la regie, regizorul iconic ca autor complex	145
4.3.1. „Noul Turkka” – Smeds ca aventurier și clarvăzător teatral	145
4.3.2. Cicluri de experimentare și instituționalizare în cariera lui Smeds – artist nebun și aventurier faustic	147
4.3.3. „Stilul semnătură” și textualitatea în teatrul lui Smeds din punctul de vedere al traducătorului	154
5. Rezumat, concluzii, perspectivele traducătorului	156
Bibliografie	161

Cuvinte-cheie

traducerea textului dramatic, traducere teatrală; teatru de autor, teatru finlandez contemporan; performabilitate și performativitate în traducere, „texte troué”; traducerea ca teatru, teatrul ca traducere

Introducere

Prezenta teză de doctorat își propune să studieze problemele legate de traducerea textelor teatrale create de trei autori finlandezi contemporani: Laura Ruohonen, Leea Klemola și Kristian Smeds.

În cercetarea mea, mă concentrez asupra teoriei și practicii traducerii, în special în privința traductibilității operelor acestor creatori de teatru finlandezi contemporani care – în ciuda anumitor diferențe în ceea ce privește viziunea lor teatrală, subiectele dramatice alese, stilul și metodele de creație – aparțin unui tip relativ nou de autori în cultura teatrală finlandeză: autorul teatral complex, nediferențiat, care este scriitorul, dramaturgul și regizorul spectacolului teatral în același timp. Mai mult, autorul complex apare uneori și în rolul de actor, scenograf (designer vizual), muzician și chiar de director de scenă. Numele unor artiști precum Laura Ruohonen, Leea Klemola, Kristian Smeds, Saara Turunen, Pirkko Saisio, Anna Paavilainen sunt asociate în mod consecvent cu două sau mai multe funcții de autor în critica teatrală și în textele teoretice despre teatrul contemporan. Acești creatori sunt reprezentanții unei tendințe canonizate, instituționalizate în practica teatrală finlandeză contemporană, care se poate numi noul *auteurism*. Unii dintre acești autori (de exemplu, Saisio, Ruohonen și Smeds) au devenit, de asemenea, figuri marcante, personalități provocatoare și inspiratoare în gândirea teatrală contemporană și educația teatrală finlandeză în ultimele două decenii, datorită versatilității lor artistice și spiritului experimental. De asemenea, merită menționat faptul că creșterea bruscă a „vizibilității” internaționale a teatrului și dramelor finlandeze contemporane în noul mileniu se datorează în mare măsură acestor autori multilaterali.

Acești dramaturgi-regizori sunt, în mod evident, de un interes special și pentru traducătorul de teatru, precum și pentru cercetătorul în domeniul studiilor de traducere interesat de natura complexă, multimedială a traducerii de teatru.

Întrebări și metode de cercetare

Având în vedere statutul recunoscut, canonizat al autorilor menționați mai sus și recunoașterea internațională dobândită de viziunea lor teatrală originală, se pune întrebarea de ce opera lor – precum și drama și teatrul finlandez contemporan în general – este necunoscută atât publicului larg cât și criticilor și oamenilor de teatru din lumea vorbitoare de limbă maghiară; de asemenea, de ce

schimbul teatral finlandez-maghiar și traducerea textelor acestor autori reprezentativi este atât de rară și accidentală? Aceste întrebări ne îndreaptă atenția către traduceri existente ale textelor dramatice contemporane, precum și asupra rolului și poziției textului dramatic preexistent și a dimensiunii verbale în general în operele teatrale ale autorilor selectați. Tradițiile centrate pe dramă ale teatrului maghiar modern și centrarea pe text a teoriei și practicii traducerii teatrale maghiare par să fie în contrast puternic cu metodele auctoriale centrate pe teatralitate și cu utilizarea experimentală a textului pe scenă în operele autorilor finlandezi contemporani, care regizează și scriu într-o manieră nediferențiată. Astfel este neobișnuit de greu să separăm textele lor de teatru de spectacolele din care fac parte. În consecință, datorită poziției slăbite a dialogului convențional „bine făcut”, a textului dramatic preexistent și, în anumite cazuri, chiar și a dimensiunii verbale în ansamblu, teatrul de autor contemporan constituie un domeniu de cercetare excepțional de interesantă pentru traductologi, care îndeamnă la reflecție. Studiul acestor texte de teatru auctoriale din perspectiva traducătorului (și a specialistului traductolog) ne motivează să avansăm de la întrebarea mai generală a traductibilității lingvistice către problemele mai specifice ale mediului teatral, la aspecte pragmatice, potențialul performativ, precum și dimensiunea intersemiotică a traducerii teatrale.

În capitolele principale ale disertației investighez fenomenul noului *auteurism* teatral în contextul finlandez, originile sale și felul în care fenomenul se reflectă în textele de teatru care așteaptă să fie traduse. După abordarea întrebărilor legate de dificultățile de a transfera aceste texte strâns legate de contextul lor într-o cultură teatrală cu tradiții diferite, centrată pe dramă, voi încerca să argumentez pentru o apropiere prin studiul de caz în loc de căutarea zadarnică a unui mod unic și consecvent de a traduce și de a teoretiza despre traducerea corpului eterogen de opere incluse sub eticheta de text de teatru auctorial. Astfel, o perspectivă de ansamblu asupra istoriei în curs de desfășurare a teatrului finlandez focalizată pe autorii selectați și operele lor este esențială pentru a putea reflecta asupra traducerii și traductibilității textelor contemporane de teatru de autor. Conturarea profilurilor auctoriale care domină în mare măsură acest segment reprezentativ al culturii teatrale finlandeze contemporane ne confruntă inevitabil cu limitele concepțiilor noastre existente, determinate de cultura noastră, despre teatru și dramă, despre auctorialitate și traducerea teatrală.

Vorbind despre istoria recentă a teatrului ne confruntăm cu procese neterminate, încă în desfășurare, cu cariere artistice și profiluri de autor dinamice, în curs de realizare. Cercetarea istoriei recente, la fel ca istoriografia în general, nu poate fi concepută independent de considerațiile teoretice care determină selecția fenomenelor descrise. În consecință, în cadrul restrâns al prezentei teze nu încerc să realizez o revizuire cuprinzătoare a istoriei recente a teatrului finlandez. În schimb,

îmi concentrez atenția asupra originii și chipului actual variat al fenomenului auteurismului teatral finlandez, care este în curs de a deveni o normă în teatrul profesional finlandez, precum și asupra traducerii operelor autorilor aleși, în special cu privire la traductibilitatea și transferabilitatea interculturală a textelor de teatru de autor. Narațiunea istoriografică a tezei este astfel structurată de conceptele relevante ale teoriei autorului și ale teoriei traducerii (cu accent special pe traducerea teatrală).

În conformitate cu alegerea subiectului, cadrul teoretic utilizat în teză este un *bricolage* interdisciplinar compus din considerații teoretice privind autorul multimedial (filmic și teatral), precum și teoria traducerii și adaptării teatrale. Metoda aplicată în studiul fenomenului polifacetic al teatrului de autor și al traducerii sale este „close reading” într-un sens larg, adică examinarea atentă și interpretativă a profilurilor de autor și a textelor teatrale auctoriale cu privire la traducerea lor. Și întrucât traducerea într-un sens mai larg este întotdeauna și rescriere, reinterpretare și reteritorializare, traducerea, în acest sens larg, poate fi considerată nu numai subiectul, ci și principala metodă de examinare din această teză. Scrierea în limba maghiară despre fenomenul teatrului de autor finlandez și despre traducerea acestuia este în sine un fel de transfer intercultural și interlingual, adică traducere și descriere densă.

Principalele mele surse teoretice pentru studiul traducerii teatrului sunt textele în limba engleză și finlandeză în care practica și teoria traducerii sunt văzute și discutate ca fiind interconectate în mod organic. Studiile și volumele de articole editate de Sirkku Aaltonen (Aaltonen 1996, 1997a, 1997b, 1998, 2000, 2005, 2008, 2009, 2010a, 2010b, 2013) despre traducerea textului dramatic și schimbul intercultural teatral constituie cele mai importante surse de inspirație teoretică. Cadrul mai larg al teoriei traducerii văzută ca o perspectivă și un mod de a privi ales conștient pentru studiul fenomenelor în cauză, precum și ideea de a identifica cei mai importanți tropi ai traductologiei teatrale, sunt o adaptare a conceptelor traductologului Andrew Chesterman despre teoria și metodele traducerii (Chesterman 1997, 2017).

În sinteza despre tendințele traductologiei textelor dramatice și ale studiilor de traducere teatrală din ultimele decenii, mă bazez pe scrierile în domeniu ale cercetătoarei Susan Bassnett (Bassnett 1985, 1991, 1998, 2002), pe articolele centrate pe spectacolul teatral ale semioticianului Patrice Pavis (1999), precum și pe studiile extrem de informative și utile de Ekaterini Nikolarea (2002) și Inmaculada Serón-Ordóñez (2013, 2014) despre dezvoltarea domeniului științific al studiilor de traducere teatrală.

Principalele mele referințe în ceea ce privește scena maghiară a traductologiei textelor dramatice (și mai puțin teatrale) au fost Zsuzsa Valló (1996, 1999, 2002), Bálint Szele (2006a, 2006b), precum și scrierile scurte, eseistice ale traducătorilor maghiari de dramă din epoci diferite.

În abordarea mea asupra auteurismul teatral, după atingerea unor concepte cheie ale teoriei cinematografice a autorului – folosind scrierile clasice ale lui André Bazin (1999) și Andrew Sarris (1962, 2003) ca punct de referință –, și o scurtă privire de ansamblu asupra fenomenului bine cunoscut al auctorialității complexe în istoria teatrului, voi continua să examinez concepțiile schimbătoare despre autorul teatral în contextul finlandez pe baza articolelor științifice în domeniu ale Hannei Helavuori, istoric și teoretician teatral (Helavuori 2009, 2012, 2016), care combină considerente istorice și teoretice în studiul autorilor teatrali moderniști finlandezi majori.

Structura tezei

Structura tezei este menită să reflecte dubla focalizare a cercetărilor mele legate de fenomenul *auteurismului* în teatrul finlandez contemporan. Pe de o parte, teza de doctorat investighează problema complexă a traducerii textelor dramatice create de unele dintre personajele cele mai reprezentative ale scenei contemporane; în acest fel, în centrul atenției stă contemplarea textelor de teatru de autor prin ochii traducătorului, prin traducere. Pe de altă parte, acest obiectiv primar dovedindu-se imposibil fără examinarea mai profundă a profilului auctorial, precum și a tehnicilor de utilizare a textului, a verbalității în operele autorilor respectivi, a fost necesară revizitarea ideilor despre traducerea teatrală și regândirea acestui domeniu din perspectiva auteurismului, luând în considerare concepțiile autorilor individuali despre rolul textului, și totodată a traducătorului, în spectacolele/ operele de artă multimediale create de ei.

După un scurt capitol introductiv general, cel de-al doilea capitol al tezei cuprinde o introducere istorică și teoretică în problemele specifice traducerii textelor dramatice și teatrale. Termenul englez „*turn*” (întorsătură) al studiilor de traducere teatrală urmează să fie folosit într-un sens dublu în acest capitol, cele două semnificații corespunzând prezentării diacronice și sincronice efectuate în primele două subcapitole. „*Turn*” în sens diacronic – împrumutat și adaptat pentru scopurile prezentei lucrări de la Mary Snell-Hornby (2006) – se referă la direcțiile luate în domeniul studiilor de traducere teatrală de-a lungul istoriei relativ scurte și intensive a disciplinei. Deși reflecția despre traducerea textului dramatic și traducerea teatrală nu se poate separa de dezvoltarea teatrului și dramei, având astfel o istorie bimilenară în Europa, studiile specifice axate pe problemele traducerii genului dramatic au început să apară în anii 1970, domeniul de studiu devenind independent în cadrul studiilor de traducere literară abia în anii 1980, ca apoi să se maturizeze într-o disciplină independentă în cercetarea occidentală, și să se diversifice într-un domeniu bogat, greu de cuprins în cadrul studiilor de traducere în noul mileniu.

„*Turn*”, în cel de-al doilea sens al cuvântului, se referă la expresiile (*turns of phrase*) care au devenit concepte cheie ale studiilor de traducere teatrală, dintre care mă concentrez asupra

noțiunilor de „performabilitate”, de „*texte troué*” (text dramatic lacunar), precum și pe comparația bidirecțională „traducerea ca teatru” și „teatrul ca traducere”, pentru a tematiza natura teatrală a textelor dramatice și calitatea teatrală a traducerii lor. În cel de-al treilea subcapitol al acestei părți propun o aplicare a acestor trei noțiuni ori tropi ai traductologiei teatrale. Textele studiate în lumina acestor concepte-cheie sunt trei traduceri publicate în limba maghiară, care fac parte dintre puținele transpuneri existente ale textelor scrise (și inițial regizate) de către autorii Laura Ruohonen, Leea Klemola și Kristian Smeds. Prin lectura atentă a textului *Yhä pimenevä talo* (*Casa întunecată*) a lui Smeds și *Kuningatar K* (*Regina C*) a Laurei Ruohonen, ambele traduse de Éva Pap sub titlurile *Az elsötétedő ház* și *Krisztina*, precum și a primei părți din seria dramelor arctice de Leea Klemola: piesa *Kokkola*, tradusă de Nóra Falk (sub același titlu), încerc să identific punctele problematice din punctul de vedere al traducerii, în cazul cărora traducătorii sunt constrânși să aleagă soluții mai puțin transparente, să se îndepărteze vizibil de la strategia traducerii „cuvânt cu cuvânt”. Prin analiza unor pasaje alese, încerc să ilustrez modul în care traducerea reduce ocazional potențialul teatral al textului sau reprezintă fals situația dramatică din spatele cuvintelor; de asemenea modul în care traducerea modifică „costumele lingvistice” ale personajelor: adăugă noi straturi sau scoate unele din „costumația” lor lingvistică originală (din limbajul lor caracteristic) prin alegerea vocabularului și formulările în limba țintă.

Lectura și analiza atentă a textelor transpuse nu a indicat însă o strategie de traducere radical neteatrală sau o lipsă consecventă de performabilitate în niciunul dintre cele trei cazuri. Dimpotrivă, se poate detecta o ușoară tendință de domesticire în traducerile lui Éva Pap și chiar o adaptare pragmatică accentuată a profilurilor lingvistice ale personajelor din traducerea piesei *Kokkola* de Leea Klemola. În cele din urmă, traducerile nu afectează în mod demonstrabil performabilitatea, teatralitatea textelor dramatice mai mult decât o fac de obicei traducerile introductive care nu sunt destinate unei anumite producții de teatru. Putem concluda că lipsa de interes din partea profesioniștilor de teatru în contextul maghiar nu poate fi explicată pur și simplu prin calitatea slabă sau prin neteatralitatea traducerilor existente. Prin urmare, cercetarea trebuie continuată concentrându-ne atenția asupra relației extrem de strânse între text și autor, asupra formelor originale de dramaturgie care se regăsesc în textele teatrale ale lui Ruohonen, Klemola și Smeds, precum și asupra caracteristicii comune a textelor studiate: faptul că au fost scrise direct pentru scenă și astfel fac parte integrantă din fenomenul noului auteurism.

În capitolul trei teza urmărește ipostazele teatrului de autor, întâi într-un context mai larg, european, apoi în istoria recentă a teatrului finlandez. O privire rapidă asupra teoriei auteurismului cinematografic ne ajută nu numai să identificăm originea termenului de *auteur*, ci și să înțelegem

diferența fundamentală în ceea ce privește miza problematizării ideii de autor în teoria literară și în cazul formelor de artă plurimediale.

După abordarea a două alternative moderniste ale teatrului de autor în cel de-al treilea capitol, ilustrate prin metodele auctoriale și relația cu textul dramatic în cazul a doi autori-regizori finlandezi iconici din anii 1960–90: Kalle Holmberg și Jouko Turkka, al doilea dintre cei doi, Turkka, este identificat ca modelul urmărit și criticat, deconstruit și reconstruit într-o formă mai puțin autoritară de către reprezentanții noului *auteurism* din generația următoare.

Ultimul capitol analitic al tezei se axează pe metodele auctoriale și textele dramatice/ de teatru ale celor trei artiști de teatru contemporani: Laura Ruohonen, Leea Klemola și Kristian Smeds, care pot fi priviți ca aparținând tendinței noului *auteurism* în teatrul finlandez, ei fiind creatori cu o viziune artistică originală și coerentă (uneori cu controversesele ei), care nu poate fi interpretată pur și simplu ca rezultatul tendințelor generale ale evoluției teatrului contemporan, și nu poate fi simplificată ca fiind doar o continuare a metodelor și concepțiilor artistice ale predecesorilor sau măștrilor lor. În cele trei subcapitole mari încerc să trasez profilul auctorial al fiecărui creator de teatru și să reflectez asupra perspectivelor traducerii în cazul fiecărui artist.

În cazul Laurei Ruohonen este interesant să urmărim ce gândește autoarea despre sarcina traducătorului de teatru. Prezentarea unei sinteze privind ideile sale teoretice și practice despre subiect fac parte integrantă din abordarea mea. În gândirea dramaturgică organică a autoarei peisajul exterior și interior al dramei joacă un rol cheie. Orientarea în peisajele sale dramatice, continuată prin descoperirea „peisajului țintă” în limba și cultura țintă, găsirea „peisajului traducerii” ar putea fi principala provocare pentru traducătorul textelor Laurei Ruohonen.

În cazul autoarei Leea Klemola subliniez problema traductibilității interculturale a „dramaturgiei haosului” practicate de autoare, a nordicității provocatoare și a umorului negru din textele sale dramatice. Peisajul și atmosfera nordică joacă un rol atât de esențial în dramaturgia și viziunea ei teatrală, încât orice grad de domesticire din partea traducătorului se poate dovedi problematic. Personajele bizare și logica ciudată a evenimentelor își păstrează străinătatea stranie chiar și într-o traducere domesticitoare din punct de vedere lingvistic. Astfel sarcina traducătorului este mai mult a unui mediator intercultural într-o măsură și mai mare decât în cazul Laurei Ruohonen.

Vizionarul de teatru cel mai experimentator din acest grup de autori, în ceea ce privește varietatea spațiilor de teatru și formatele de spectacol pe care le-a încercat în ultimele trei decenii, este Kristian Smeds. Cariera lui poate fi descrisă ca o serie de cicluri de experimentare și instituționalizare. Pentru ca traducătorul să poată urma pe urmele acestui autor, pare necesar ca rolul traducerii și traducătorului de teatru să fie regândit și redefinit.

Teza de doctorat se încheie cu un capitol scurt, de concluzii, care revizuieste principalele idei ale tezei cu accent asupra perspectivei traducătorului.

Rezultatele cercetării, concluzii

Prin examinarea detaliată a profilului auctorial a trei reprezentanți de seamă ai teatrului contemporan de autor finlandez, prin combinarea considerațiilor teoriei traducerii teatrului și a teoriei/teoriilor autorului, precum și prin completarea investigației diacronice cu prezentarea sincronică a întrebărilor teoretice și praxeologice legate de problematica traducerii teatrale, prezenta teză reprezintă continuarea și extinderea cercetărilor preliminare efectuate în domeniul studiilor teatrale și al traducerii textelor dramatice, de asemenea, ca parte a activității mele didactice în domeniul literaturii finlandeze, sub formă de comunicări la conferințe, cursuri universitare, articole, studii și traduceri. Prin acest studiu extins am reușit să înțeleg mai bine motivele pentru care transferul textelor finlandeze de teatru de autor într-o altă cultură – adică traducerea într-un sens mai larg – ridică probleme mai diverse decât transferul de texte dramatice văzute ca piese de literatură independente de scenă. În funcție de contextul țintă, de spectacolul și de publicul pentru care este destinată traducerea, aceasta poate lua mai multe forme, de la traducerea interlinguală fidelă textului sursă, până la adaptarea pragmatică sau rescrierea orientată spre contextul țintă, până la descrierea documentară densă și interpretativă sau traducerea și interpretarea intermedială. Mai mult, întrebările generate de traducerea acestor opere prezintă diferențe semnificative în funcție de autor, de textul specific și de ponderea textului dramatic înregistrat în scris în spectacolul teatral.

Așadar, piesele reprezentative, recunoscute, premiate ale repertoriului finlandez contemporan adesea nu sunt drame în sensul strict al cuvântului, ci texte de teatru auctorial cu o structură deosebit de aerioasă, poroasă. În consecință, tratarea lor ca produse textuale „de export” desprinse de autorul lor este problematică. Acest tip de dramaturgie, care nu este tocmai o noutate, dar care are impact asupra ontologiei textelor dramatice în prezent, își are originile în metodele, instituțiile, în sistemul de sprijin cultural finlandez și, în special, în particularitățile educației artelor spectacolului în Finlanda.

Scrierea dramatică încorporată în complexul proces creativ teatral, textele scrise direct pentru o companie și un spațiu teatral anumit nu reprezintă un fenomen nou nici în practica teatrală maghiară, după cum reiese din critica teatrală și studii istoriografice, însă linia trasată între teatru și dramă, spectacol și text tipărit, dramă înscenată și literatură persistă, și din când în când devine o linie de front activă între experții studiilor literare și teatrologi, precum și între traductologia literară și teatrală.

Noul *auteurism* descris în prezenta teză, metodele auctoriale ale artiștilor de teatru discutați nu sunt fără precedent nici în cultura teatrală maghiară sau transilvăneană – să ne gândim doar la teatrul autorilor originali Béla Pintér, Árpád Schilling sau Gianina Cărbunariu. Ceea ce este neobișnuit este prevalența uimitoare a teatrului auctorial, a scriitorilor dramaturgi și regizori în Finlanda, faptul că acest mod de a face teatru a fost acceptat pe scară largă și pe scenele de teatru centrale, cu importanță simbolică, de exemplu pe scena mare a Teatrului Național Finlandez. Elementul revelator în acest boom de teatru de autor este faptul că textele scrise după metoda procesuală sau pe baza improvizațiilor echipei, și semnate de acești autori, texte care deseori forțează limitele genului dramatic, nu numai că sunt acceptate, ba chiar recomandate ca drame contemporane reprezentative în cadrul festivalurilor internaționale sau atelierelor de traducere de drame.

În concluzie, textele auctoriale scrise pentru scenă solicită redefinirea rolului traducătorului teatral, și invită la reflecție critică asupra concepțiilor tradiționale centrate pe text despre dramă și traducere teatrală în discursul translatologic maghiar.

Bibliografie selectivă

Surse primare:

- Klemola, Leea, *Kokkola*, Teatteri-lehden julkaisusarja, Porvoo, 2005.
- Klemola, Leea, *Kokkola*, trad. Falk Nóra = *Mai finn drámák*, ed. Pap Éva, Polar, Budapest, 2009.
- Klemola, Leea, *Kohti kylmempää*, manuscript – Nordic Drama Corner, 2009.
- Klemola, Leea – Klemola, Klaus, *Into the Cold* (trad. Nely Keinänen), manuscript – Nordic Drama Corner, 2009.
- Klemola, Leea, *New Karleby*, manuscript – Nordic Drama Corner, 2011.
- Klemola, Leea, *Jessikan pentu*, manuscript – Nordic Drama Corner, 2013.
- Klemola, Leea – Klemola, Klaus, *Maaseudun tulevaisuus*, manuscript – Nordic Drama Corner, 2014.
- Ruohonen, Laura, *An Island Far from Here*, trad. David Hackston, manuscript – Nordic Drama Corner, 2002 (rev. 2007).
- Ruohonen, Laura, *Krisztina*, trad. Pap Éva, Polar színdarabtar, Budapest, 2003.
- Ruohonen, Laura, *Kuningatar K ja muita näytelmiä*, Otava, Helsinki, 2004.
- Ruohonen, Laura, *Sotaturistit*, manuscript – Nordic Drama Corner, 2008.
- Ruohonen, Laura, *Luolasto*, manuscript – Nordic Drama Corner, 2014.
- Ruohonen, Laura, *Tippukivitapaus*, manuscript – Nordic Drama Corner, 2017.
- Smeds, Kristian, *Kullervo*, manuscript – Nordic Drama Corner, 1992.
- Smeds, Kristian, *Jumala on kauneus*, Ink Company, Helsinki, 2000.
- Smeds, Kristian, *Huutavan ääni korvessa*, WSOY, Helsinki, 2003.
- Smeds, Kristian, *Az elsötétedő ház*, trad. Pap Éva, Polar színdarabtar, Budapest, 2003.
- Smeds, Kristian, *Yhä pimenevä talo*, Kirja kerrallaan – Lasipalatsi, Helsinki, 2005.

Surse secundare:

- Aaltonen, Sirkku, *Acculturation of the Other: Irish Milieux in Finnish Drama Translation*, University of Joensuu Publications in the Humanities, Joensuu, 1996.
- Aaltonen, Sirkku, *Translator in Theatre – Pariah or Master = Transfere Necesse Est, Proceedings of the 2nd International Conference on Current Trends in Studies of Translation and Interpreting. 5-7 September, 1996*, ed. Klaudy Kinga – Kohn János, Budapest, Scholastica, 1997a, 455–459.
- Aaltonen, Sirkku, *Translating Plays or Baking Apple Pies: A Functional Approach to the Study of Drama Translation = Translation as Intercultural Communication*, ed. Mary Snell-Hornby – Zuzana Jettmarová – Klaus Kaindl, John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia, 1997b, 89–97.

- Aaltonen, Sirkku, *Udunharmaasta kaukaisuudesta on meille käännetty teatteri = Käännettyt illuusiot. Näytelmäkääntäminen suomalaisessa teatterissa*, ed. Idem, Tampere University Press, 1998.
- Aaltonen, Sirkku, *Time-Sharing on Stage Drama Translation in Theatre and Society*, Multilingual Matters, Clevedon/Buffalo/Toronto/Sydney, 2000.
- Aaltonen, Sirkku, *TIME is, TIME was, TIME's past. Time in Translation Studies*, Vaasan yliopiston käännösteorian ja ammattikielen tutkijaryhmän julkaisut, Vaasa, 2003, online: https://www.academia.edu/7815337/Time_in_Translation_Studies, (2019.11.12. 00.15).
- Aaltonen, Sirkku, *Ecce Homo – Reactualized = Cadernos de Literatura Comparada: Teatro em Tradução* n. 12/13, 2005, 65–97. Online: <https://www.ilc-cadernos.com/index.php/cadernos/article/view/627/659> (2017.12.13. 16:45).
- Aaltonen, Sirkku, *La perruque in a rented apartment: rewriting Shakespeare in Finland = Ilha do Desterro. A Journal of English Language, Literatures in English and Cultural Studies*, 2008/4, 141–159.
- Aaltonen, Sirkku, “Noni sosökokeror alolotoså asyl?” *Constructing Narratives of Heteroglossia in the Swedish Performances of Utvandrararna on the Finnish Stage*, = “Trans” 13, 2009, 107–118, <https://revistas.uma.es/index.php/trans/article/view/3159/9917>.
- Aaltonen, Sirkku, *Esipuhe = Matkalippu maailmalle. Suomalaisten näytelmien kääntämisestä ja viennistä*, ed. Idem, Like, Helsinki, 2010a, 7–20.
- Aaltonen, Sirkku, *Drama Translation = Handbook of Translation Studies I.*, ed. Yves Gambier–Luc Van Doorslaer, John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia, 2010b, 105–110.
- Aaltonen, Sirkku, *Theatre translation as performance = Target* (“Translation in the theatre”), 25, 3, 2013, 385–406.
- Albert Mária, *Kizökkentés és együttgondolkodás. A Katona József Színházban szervezett drámafordítási konferenciáról*, Színház.NET, 2017. május, <http://szinhaz.net/2017/05/04/albert-maria-kizokkent-es-egyuttgondolkodas/>
- Albert Sándor, *Fordítás és filozófia*, Tinta Könyvkiadó, 2003.
- Arlander, Anette – Gröndahl, Laura – Silde, Marja (ed.), *Tekijä – teos, esitys ja yhteiskunta*, Teats, Helsinki, 2016.
- Artaud, Antonin: *A kegyetlen színház első kiáltványa (1926–1932) = Színházi antológia. XX. század*, ed. Jákfalvi Magdolna, Budapest, Balassi, 2000, 120–126.
- Astruc, Alexandre, *Egy új avantgárd születése: a kamera-töltőtoll = Zalán Vince (ed.): Fejezetek a filmesztétikából*. Budapest: Múzsák, 1983. 133–137
- Babits Mihály, *Könyvről könyvre: Shakespeare-fordítás, 1924 = A műfordítás elveiről. Magyar fordításelméleti szöveggyűjtemény*, ed. Józán Ildikó, Balassi Kiadó, Budapest, 2008, 279–281.
- Bachmann-Medick, Doris, *Introduction: The translational turn = Translation Studies*, 2:1, 2009, 2–16, <https://doi.org/10.1080/14781700802496118>.

- Bachmann-Medick, Doris, *Meanings of Translation in Cultural Anthropology = Translating Others I.*, ed. Theo Hermans, St. Jerome Publishing, Manchester, 2006, 33–42.
- Bajza József, *A fordításokról = Bajza összegyűjtött munkái IV.*, ed. Toldy Ferenc, Heckenast, Pest, 1863, 150–154.
- Banu, George, *A fordítás kötelessége. Beszélgetés Antoine Vitezszel = Theatron 1999/nyár-ősz*, 35–41.
- Barthes, Roland, *A szerző halála*, trad. Babarczy Eszter = *Idem, A szöveg öröme*, Osiris, Budapest, 1996. 50–55.
- Bassnett-McGuire, Susan, *An Introduction to Theatre Semiotics: Finding a New Language for the 'Language' of Theatre = Theatre Quarterly 10.38.*, 1980, 47–53.
- Bassnett-McGuire, Susan, *Ways Through the Labyrinth. Strategies and Methods for Translating Theatre Texts = Hermans, T. (ed.), 'The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*, Croom Helm, London and Sydney, 1985.
- Bassnett, Susan, *Translating for the Theatre: The Case Against Performability = TTR: traduction, terminologie, rédaction*, vol. 4, no. 1, 1991, 99–111. Online: <http://id.erudit.org/iderudit/037084ar> (2016.06.05. 20:30).
- Bassnett, Susan, *Still Trapped in the Labyrinth: Further Reflections on Translation and Theatre = Bassnett, Susan – Lefevère, André (ed.), Constructing Cultures: Essays on Literary Translation*, 1998, 90-108.
- Bassnett, Susan, *Translation Studies (Third edition)*, Routledge, London and New York, 2002.
- Bazin, André, *Mi a film?*, Osiris Kiadó, Budapest, 1999.
- Bécsy Tamás, *Az írott szövegek és a színház*, Színház 1979/1, 28–33.
- Bécsy Tamás, *A drámamodellek és a mai dráma*, Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2001.
- Benő Attila, *Drámafordítás és pragmatikai adaptáció = Egyed Emese (ed.), Ismeretség: interkulturális kapcsolatok a színház révén*, Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2005, 27–53.
- Bhabha, Homi, *The Location of Culture*, Routledge, London. 1994.
- Bigliuzzi, Silvia – Ambrosi, Paola – Kofler, Peter (ed.), *Theatre Translation in Performance*, Routledge, New York, 2013.
- Burke, Seán, *The Death and Return of the Author. Criticism and Subjectivity in Barthes, Foucault and Derrida*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1992.
- Bürger, Christa, *A nők dilettantizmusa*, trad. Sz. Zehery Éva, Helikon 1994/4.
- Carlson, Marvin, *The Theory of History = The Performance of Power: Theatrical Discourse and Politics*, ed. Sue-Ellen Case – Janelle G. Reinelt, Iowa City, University of Iowa Press, 1991, 272-279.
- Carlson, Marvin, *Speaking in Tongues: Languages at Play in the Theatre*, University of Michigan Press, Ann Arbor, Michigan, 2006.

- Chesterman, Andrew, *Memes of Translation. The Spread of Ideas in Translation Theory*, Benjamins, Amsterdam. 1997.
- Chesterman, Andrew, *On the Idea of a Theory* (2007) = Uő, *Reflections on Translation Theory: Selected papers 1993–2014*, Benjamins, Amsterdam, 2017, 3-16.
- Chesterman, Andrew – Arrojo, Rosemary, *Shared Ground in Translation Studies* (2000) = Chesterman, Andrew, *Reflections on Translation Theory: Selected papers 1993–2014*, Benjamins, Amsterdam, 2017, 17– 24.
- Coelsch-Foisner, Sabine – Klein, Holger (ed.), *Drama translation and theatre practice*, Peter Lang, Frankfurt, 2004.
- Corrigan, Robert W., *Translating for Actors = The Craft and Context of Translation*, ed. William Arrowsmith – Roger Shattuck, Univ. of Texas Press, Austin, 1961, 95–106.
- Cs. Jónás Erzsébet, *Kontrasztív szövegsemantikai vizsgálatok (Csehov-drámák magyar fordításai)*, Bessenyei György Könyvkiadó, Nyíregyháza, 2001.
- Derrida, Jacques, *Structure, Sign, and Play in the Discourse of the Human Sciences*, trad. Alan Bass = Uő, *Writing and Difference*, Routledge, London, 2001, 278–294.
- Derrida, Jacques, *A megfűjt beszéd*, trad. Simon Vanda, *Theatron* VI./3-4, 2007, 3–22.
- Dimcovic, Svetlana, *Kulttuurin ja kielen sinfonia – Kuningatar K Lontoossa*, trad. Sirkkü Aaltonen = *Matkalippu maailmalle. Suomalaisten näytelmien kääntämisestä ja viennistä*, ed. Sirkkü Aaltonen, Like, Helsinki, 2010, 200–209.
- Döbrentei Gábor, *Shakespeare játékszíni munkájának magyar fordításához tartozó jegyzések = Felső Magyar-Országú Minerva* 4./3. negyed, 7. füzet, Kassa, 1828, 281–300.
- Elam, Keir, *The Semiotics of Theatre and Drama*, Methuen, London, 1980.
- Espasa, Eva, *Performability in Translation: Speakability? Playability? Or just Saleability? = Moving Target: Theatre Translation and Cultural Relocation*, ed. Carole-Ann Upton, Routledge, London and New York 2000, 49–62.
- Espasa, Eva, *Masks, Music Scores and Hourglasses. Rethinking Performability through Metaphors = Theatre Translation in Performance*, ed. Silvia Bigliuzzi – Peter Kofler – Paola Ambrosi, New York, 2013, 38–48.
- Espasa, Eva, *Adapting – and accessing – translation for the stage = Adapting Translation for the Stage*, ed. Geraldine Brodie – Emma Cole, London, Routledge, 2017, 279–287.
- Fischer-Lichte, Erika, *Theatre, Sacrifice, Ritual*, Routledge, London/New York, 2005.
- Fischer-Lichte, Erika, *A performativitás esztétikája*, trad. Kiss Gabriella, Balassi Kiadó, Budapest, 2009.
- Fischer-Lichte, Erika – Torsten Jost – Saskya Iris Jain (ed.), *The Politics of Interweaving Performance Cultures: Beyond Postcolonialism*, Routledge, New York, 2014.
- Foucault, Michel, *Mi a szerző?* = Világosság, 1981/7

- Gács Anna, *Miért nem elég nekünk a könyv. A szerző az értelmezésben, szerzőség-koncepciók a kortárs magyar irodalomban*, Kijárat Kiadó, Budapest, 2002.
- Göncz Árpád, *A fordítás helye és feladata a magyar irodalomban = A műfordítás ma*, ed. Bart István –Rákos Sándor, Gondolat, Budapest, 1981, 51–60.
- Gross, Alex, *Some Images and Analogies about Translation = Theory and Practice, Tension and Interdependence*, ed. Mildred L. Larson, New York, 1991. 27–37.
- György, Andrea, *Színházteremtés textualitás és teatralitás feszültségében*, doktori disszertáció, ELTE BTK, Budapest, 2007. Online: <http://doktori.btk.elte.hu/phil/gyorgyandrea/diss.pdf>. (2017.12.25. 10:50)
- Havukainen, Sari, „*Write What You Have to Write*” – *The Finnish National Theatre as a Dramaturgic Incubator*, interjú Mika Myllyahóval, a Finn Nemzeti Színház igazgatójával = *TINFO News – Writing for the Stage*, TINFO, Kerava, 2012, 13-15.
- Helavuori, Hanna-Leena, *Intelligentit varastonhoitajat ja skenografian politiikat = Näkyvää ja näkymätöntä*, ed. Laura Gröndahl – Teemu Paavolainen – Anna Thuring, Teats, Helsinki, 2009, 117–148.
- Helavuori, Hanna, *Sekametsän lajinmuodostuksesta = Jumalainen näytelmä. Dramaturgisia työkaluja*, ed. Paula Salminen – Elina Snicker, Like, Helsinki, 2012, 10–27.
- Helavuori, Hanna, *Representaation kriisi ja tekijyyden kamppailut = Tekijä – teos, esitys ja yhteiskunta*, ed. Anette Arlander – Laura Gröndahl – Marja Silde, Teats, Helsinki, 2016, 125–156.
- Heylen, Romy, *Translation, poetics, and the stage. Six French Hamlets*, Routledge, London 1993.
- Hongisto, Sanna, *Aito anarkisti. Jouko Turkan haastattelu*, Aviisi 2006/3. Online: <https://arkisto.aviisi.fi/artikkeli/?num=01/2006&id=eb22bde> (2018.11.27. 22:05)
- Horváth András, *Bájos tündéridill avagy miért fordította le Arany János a Szentivánéji álmot 1990.* = *Színház* 23. évf. 1990/7, 1–5.
- Hotinen, Juha-Pekka, *Tekstuaalista häirintää. Kirjoituksia teatterista, esitystaiteesta*, Like, Helsinki, 2002.
- Hotinen, Juha-Pekka, *Dramaturgien kuolemasta, vielä*, online: <http://www2.teak.fi/teak/Teak299/12.html>. (2012.01.19. 8:30).
- Hotinen, Juha-Pekka, *Hot Spot: Näyttelijä*. Teatterikorkea 2008. Online: <http://www2.teak.fi/teak/Teak208/11.html> (2012.01.25. 10:30).
- Hunfalvy Pál, 1844 = *Néhány szavazat a műfordítás elvkérdése körül. Hozzászólások Toldy Ferenc A műfordítás elveiről című írásához* (1843, 1844, 1846) 1846 = *A műfordítás elveiről. Magyar fordításelméleti szöveggyűjtemény*, ed. Józán Ildikó, Balassi Kiadó, Budapest, 2008, 167–187.
- Idée, Jean-Claude, *Finnish Playwriting – A Taste for the Grotesque and Self-deprecation = TINFO News – Writing for the Stage*, TINFO, Kerava, 2012, 16–17.

- Imre Zoltán, *Shakespeare, turizmus és fordítás = A „boldog Babel”*, ed. Józán Ildikó – Szegedy-Maszák Mihály, Gondolat Kiadó, Budapest, 2005.
- Imre Zoltán, *Színházak – történetek – alternatívák = Alternatív színház történetek*, ed. Idem, Balassi Kiadó, Budapest, 2008, 15–46.
- Ingo, Rune, *Lähtökielestä kohdekieleeseen*, Porvoo –Helsinki, 1990.
- Jákfalvi Magdolna – Kékesi-Kun Árpád, *Teríték. Kortárs magyar dráma és színház*. Alföld, 2000/12. 85–95.
- Jakobson, Roman, *Fordítás és nyelvészet (1958) = A fordítás tudománya. Válogatás a fordításelmélet irodalmából*, ed. Bart István–Klaudy Kinga, Tankönyvkiadó, Budapest, 1986, 15–21.
- Johnston, David (ed.), *Stages of translation: Essays and interviews on translating for the stage*, Absolute Classics, Bath, UK, 1996.
- Johnston, David, *Historical Theatre: The Task of the Translator = Trans 2009/13.*, 57–70.
- Józán Ildikó (ed.), *A műfordítás elveiről. Magyar fordításelméleti szöveggyűjtemény*, Balassi Kiadó, Budapest, 2008.
- Kantonen, Pekka, *Ehdottomuus elämäntapana*, Teatteri 2001/7. Online: <http://www.teatterilehti.fi/turkka701.html> (2011.10.15. 19.30).
- Kékesi Kun Árpád, *A határátlépés színházkulturális fenomenológiája = Idem, Látvány/Színház. Performativitás, műfaj, test*. L’Harmattan, 2006.
- Kékesi Kun Árpád, *A rendezés színháza*, Osiris, Budapest, 2007.
- Kiss Gabriella, *Határátlépések – idézőjelben = Látvány/színház. Performativitás, műfaj, test*, ed. Mestyán Ádám – Horváth Eszter, L’Harmattan Kiadó, Bp., 2006, 153–163.
- Klaudy Kinga *A magyar fordítástudományi terminológiáról (1998) = Idem, Nyelv és fordítás. Válogatott fordítástudományi tanulmányok*, TINTA Könyvkiadó, 2007, 26–32.
- Klemola, Leea, *Maailman teatteripäivän julistus 27.3.1996 = Koirien ajama kettu*, ed. Kaisa Korhonen, Like, Helsinki, 1998, 151–152.
- Kocsis Tünde, *Ízelítő északról. A Mai finn drámák című kötetről = Játéktér 2013. tél*. Online: https://www.jatekter.ro/?p=8714#_ftn1 (2020.07.27. 16:15).
- Koskinen, Kaisa, *What Matters to Translation Studies = Gile, Daniel –Hansen, Gyde – Pokorn Nike K. (ed.), Why Translation Studies Matters*, Benjamins Amsterdam/Philadelphia, 2010, 15–27.
- Kott, Jan, *Kortársunk Shakespeare*, Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 1970.
- Kylänpää, Riitta, *Smedsin teesit = Suomen Kuvalehti 25.7.2008, 92./30, 2008, 24–33*.
- Ladouceur, Louise, *Surtitles take the stage in Franco-Canadian theatre*, trad. Richard Lebeau = Target 25/3., 2013. Online: https://www.researchgate.net/publication/263591309_Surtitles_take_the_stage_in_Franco-Canadian_theatre (2020.10.27. 16:15).

- Lefevere, André, *Translating Literature/Translated Literature = The Languages of Theatre: Problems in the Translation and Transposition of Drama*, ed. Zuber-Skerritt, Ortrun, Pergamon Press, Oxford–New York–Toronto–Sydney–Paris–Frankfurt, 1980, 153– 161.
- Lehmann, Hans-Thies, *Postdramatic Theatre*, trad. Karen Jürs-Munby, Routledge, London, 2006.
- Lévi-Strauss, Claude, *The Savage Mind*, The University of Chicago Press, Chicago, 1962.
- Levý, Jiří, *The Art of Translation*, trad. Patrick Corness, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/ Philadelphia, 2011.
- Levý, Jiří, *Translation as a Decision Process / A Tradução como um Processo de Tomada de Decisão*, trad. Gustavo Althoff, Cristiane Vidal = *Scientia Traductionis*, n.11, 2012 (1966). Online: <http://dx.doi.org/10.5007/1980-4237.2012n11p72> (2016.06.09. 10:40).
- Marinetti, Cristina, *Translation and theatre: From performance to performativity = Target*, 25/3., 2013, 307–320.
- Márton László, *A Windsori víg nők új fordítása elé = Színház* 23. évf. 1990/7, 14–15.
- Mathijssen, Jan Willem, *The breach and the observance: Theatre retranslation as a strategy of artistic differentiation, with special reference to retranslations of Shakespeare's Hamlet (1777-2001)*, (unpublished doctoral thesis), Universiteit Utrecht, Utrecht, Hollandia, 2007. Online: <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/22151> (2020.09.09. 00:30).
- Mateo, Marta, *Power relations in drama translation*, *Current Writing* 14/2, 2002, 45-63. Online: https://www.researchgate.net/publication/232886547_Power_relations_in_drama_translation (2020.09.09. 01:30).
- Maukola, Riina, *Kirjoittaminen on maailmojen haltuunottoa = Teatterikorkea* 2/2008. Online: <http://www2.teak.fi/teak/Teak208/4.html> (2012.01.25. 11:30).
- McLean, Linda, *Kirjailija-kääntäjän mietteitä teatterikäännöksen syntymisestä*, trad. Sirkku Aaltonen = *Matkalippu maailmalle. Suomalaisten näytelmien kääntämisestä ja viennistä*, ed. Sirkku Aaltonen, Like, Helsinki, 2010, 190– 194.
- Mounin, Georges, *La traduction au théâtre = Babel*, 14, 1/1968, p. 7– 11.
- Nádasdy Ádám, *A csökkenő költőiség, Shakespeare műveinek fordításairól = Criticai Lapok* 2005/9–10. Online: https://www.criticailapok.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=10225 (2020.06.26. 13:45).
- Nánay, Bence, *Meghalt a szerző. Éljen a szerző! = Metropolis – Szerzői elméletek*, 2003/4. Online: <http://metropolis.org.hu/?pid=16&aid=130> (2012.01.21. 20:20).
- Newmark, Peter, *A Textbook of Translation*, Prentice Hall, New York–London–Toronto–Sydney–Tokio, 1988.
- Nikolarea, Ekaterini, *Performability versus Readability. A Historical Overview of aTheoretical Polarization in Theater Translation = Translation Journal* 6/4., 2002. Online: <http://translationjournal.net/journal/22theater.htm> (2016.02.03. 12:35).

- Numminen, Katariina, *Tekstin ja esityksen suhde nykyteatterissa = Nykyteatterikirja*, ed. Annukka Ruuskanen LIKE, Helsinki, 2010, 22– 39.
- Oittinen, Riitta, *Kääntäjän karnevaali*, Tampere University Press, Tampere, 1995.
- Oroszlán Anikó, *Új fordítások és aktualizálás – magyar Shakespeare-előadások kapcsán = Criticai Lapok* 2005/11. Online: https://www.criticailapok.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=13414 (2020.06.13. 12:55).
- O'Thomas, Mark, *Translation, theatre practice, and the jazz metaphor = Journal of Adaptation in Film & Performance*, 6, 1, 2013, 55–64.
- Paavolainen, Pentti (ed.), *Aikansa häikäisevä peili*, LIKE, Helsinki, 1999.
- Pap Éva (ed.), *Mai finn drámák*, Polar, Budapest, 2009.
- Pap Éva, *Kääntäjästä teatterikäntäjäksi. Sillanrakentajana Suomen ja Unkarin välillä*, trad. Szabó András, Sirkku Aaltonen = *Matkalippu maailmalle. Suomalaisten näytelmien kääntämisestä ja viennistä*, ed. Idem, Like, Helsinki, 2010, 113–118.
- Parker, Lynne, *Skotlantilaista ja irlantilaista Suomi-draamaa – Olga ja Rundis etsivät kotia*, trad. Sirkku Aaltonen = *Matkalippu maailmalle. Suomalaisten näytelmien kääntämisestä ja viennistä*, ed. Sirkku Aaltonen, Like, Helsinki, 2010, 195–199.
- Pavis, Patrice, *Problems of Translation for the Stage*, trad. Loren Kruger = *The Play Out of Context: Transferring Plays from Culture to Culture*, ed. Hanna Scolnicov – Peter Holland, Cambridge University Press, Cambridge/New York/ New Rochelle/ Melbourne/ Sydney 1989, 25–44.
- Pavis, Patrice, *Theatre at the Crossroads of Culture*, trad. Loren Kruger, Routledge, London and New York, (1992) 2005.
- Pavis, Patrice, *Színház-fordítás*, Theatron 1999/4., 31–34.
- Pavis, Patrice, *Előadáselemzés*. Budapest, Balassi, 2003.
- P. Müller Péter, *Szöveg és műfaj dráma és színház kapcsolatában = Mestyán Ádám – Horváth Eszter (ed.), Látvány/színház. Performativitás, műfaj, test*, L'Harmattan Kiadó, Bp., 2006, 165-176.
- P. Müller Péter, *Társulatra írva. Pintér Béla: Drámák = Jelenkor* 2013, 56. évfolyam, 12. nro., 1300-1308.
- Radó Antal, *A fordítás művészete*, Budapest, 1909.
- Regattin, Fabio, *Théâtre et traduction: un aperçu du débat théorique = L'Annuaire théâtral* nr. 36., 2004, 156–171. Online: <https://www.erudit.org/fr/revues/annuaire/2004-n36-annuaire3682/041584ar/> (2019.08.18. 11:30).
- Rinne, Nora, *Jouko Turkan viitoittamalla luontopolulla – Vihreän liikkeen synty = Nykyteatterikirja*, ed. Annukka Ruuskanen, LIKE, Helsinki, 2010, 219–230.

- Round, Nicholas: *Translation and its Metaphors: The (N+1) Wise Men and the Elephant*. = *Skase Journal of Translation and Interpretation* 1 (1). 2005. 47–69. Online: http://www.skase.sk/Volumes/JTI01/doc_pdf/05.pdf (2018.05.13. 17:15).
- Ruohonen, Laura, *Jälkisana* = *Idem, Kuningatar K ja muita näytelmiä*, Otava, Helsinki, 2004, 219–224.
- Ruohonen, Laura, *Kuvitelmiä kääntämisestä = Matkalippu maailmalle. Suomalaisten näytelmien kääntämisestä ja viennistä*, ed. Sirkku Aaltonen, Like, Helsinki, 2010, 210–219.
- Ruohonen, Laura, *Sinne ja takaisin: matka draaman maisemaan = Jumalainen näytelmä. Dramaturgia työkaluja*, ed. Paula Salminen – Elina Snicker, Like, Helsinki, 2012, 32–44.
- Ruuskanen, Annukka – SMEDS, Kristian, *Kätetty näkyväksi: Mielikuvituksen ja toden tilat Kristian Smedsin teatterissa*, Tammi, Helsinki, 2005.
- Saarakkala, Janne, *Mental Smeds = Teatteri* 1/2009, online: <http://www.teatterilehti.fi/1233-mental-smeds/>. Letöltve: 2011.05.30. 12:30.
- Sarris, Andrew, *Notes on the Auteur Theory*. = *Film Culture* no. 27, 1962, 1–8. Online: http://www.fadedrequiem.com/zoetrope/wp-content/uploads/2007/10/andrew_sarris_notes_auteur_theory.pdf. (2011.11.25. 15:30).
- Sarris, Andrew, *Egy filmtörténet-elmélet felé*, trad. Kis Anna = *Metropolis – Szerzői elméletek*, 2003/4. Online: <http://metropolis.org.hu/?aid=133&pid=16>. (2012.01.05. 6:30)
- Scolnicov, Hanna – Holland, Peter (ed.), *The play out of context: Transferring plays from culture to culture*, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom, 1989.
- Serón-Ordóñez, Inmaculada, *Theatre Translation Studies: An overview of a burgeoning field (Part I: Up to the early 2000s)* = *Status Quaestionis* 2013/5., 90–129. Online: https://www.academia.edu/6208400/Theatre_translation_studies_An_overview_of_a_burgeoning_field_Part_I_Up_to_the_early_2000s (2017.06.03. 13:45).
- Serón-Ordóñez, Inmaculada, *Theatre Translation Studies: An overview of a burgeoning field (Part II: From the early 2000s to 2014)* = *Status Quaestionis* 2014/7., 28–73. Online: https://www.academia.edu/11935215/Theatre_translation_studies_An_overview_of_a_burgeoning_field_Part_II_From_the_early_2000s_to_2014 (2017.06.03. 12:15).
- Sirató Ildikó, *Nemzeti színházak Európában*, Savaria University Press, Szombathely, 2007.
- Snell-Hornby, Mary, *The Turns of Translation Studies: New Paradigms or Shifting Viewpoints?*, John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia, 2006.
- Spivak, Gayatri Chakravorty, *The Politics of Translation*. (1992) = *The Translation Studies Reader*, ed. Lawrence Venuti, London and New York, 2000, 397–416.
- Suutela, Hanna, *Nerous, teatteri ja sukupuoli: kansallisen tradition piirteitä Jouko Turkan julkisuuskuvassa = Kirjoituksia neroudesta – Myytit, kultit, persoonat*, ed. Taava Koskinen, SKS, Helsinki, 2006, 57–81.

- Szász Károly, *A műfordításról, különös tekintettel Shakespeare és a Biblia fordítására*, 1859 = *A műfordítás elveiről. Magyar fordításelméleti szöveggyűjtemény*, ed. Józán Ildikó, Balassi Kiadó, Budapest, 2008, 167–187.
- Szele Bálint, „Erős szöveget kell alkotni” – a Shakespeare-fordító Forgách András a klasszikus és a mai Shakespeare-ről = *Szabadsport* 2006/33–34. Online: http://www.szabadsport.hu/33/33_muv_szele.htm (2018.07.07. 16:30).
- Szele Bálint, *A magyar Shakespeare-fordítás története. Műfordítás-elméleti áttekintés 1785-től 2005-ig* = *Fordítástudomány* 2006a/2., 78–94.
- Szele Bálint, *Szabó Lőrinc Shakespeare-drámafordításai*, PhD-disszertáció, Miskolci Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Miskolc, 2006b.
- Szele Bálint, *Társalogni avval, aki bölcs. 11 Shakespeare-interjú*, Ráció, Budapest, 2008.
- [Szerző nélkül], *Finn színházi szakemberek Budapesten* = *Finnagora hírlevél* 2006/10. Online: <http://www.magyarfinntarsasag.hu/index.php?ugras=hirolvaso&hirszama=34727>, (2018. 03.15. 12:05.)
- Tapper, Janne, *Keinojen filosofia ja instrumentalismi Jouko Turkan Teatterikorkeakoulun kaudella*, online: http://www.teak.fi/general/Uploads_files/Tapper_artikkeli_HginTyovaenTeatterin_NTNA_es_itykseen.pdf (2012.01.15. 12.30).
- Toldy Ferenc, *A műfordítás elveiről*, 1843 = *A műfordítás elveiről. Magyar fordításelméleti szöveggyűjtemény*, ed. Józán Ildikó, Balassi Kiadó, Budapest, 2008, 144–155.
- Trivedi, Harish, *Introduction = Post-Colonial Translation. Theory and Practice*, ed. Susan Bassnett – Harish Trivedi, London, Routledge, 1999, 7-13.
- Truffaut, François, *Une certaine tendance du cinéma français* = *Cahiers du cinéma* no 31, janvier 1954. Online: <http://cav.upv.free.fr/boulangue/Cinemafrancais/Une%20certaine%20tendance%20du%20cin%20ma%20fran%20ais.pdf> (2019.12.24. 10:00)
- Ubersfeld, Anne, *The Pleasure of the Spectator* (trad. Pierre Bouillaguet, Charles Jose) = *Modern Drama*, vol. 25, nr. 1, spring 1982, 127–139.
- Ubersfeld, Anne, *Reading Theatre*, trad. Frank Collins, University of Toronto Press, Toronto–Buffalo–London 1999.
- Valo, Vesa Tapio: *3 x dramaturgi. Dramaturgia on näkemisen taidetta*, online: <http://www2.teak.fi/teak/Teak199/12.html> (2012.01.19. 8:00).
- Valló Zsuzsa, *Translating an American Comedy for the Hungarian Stage* = *Translation Studies in Hungary*, ed. Kinga Klaudy, José Lambert, Anikó Sohár, Scholastica, Budapest, 1996, 134–148.
- Valló Zsuzsanna, *A drámafordítás elméletéről* = *Theatron* 4. nro., 1999/nyár–ősz, 42–52.
- Valló Zsuzsa, „Honosított” angol drámák a magyar színpadon, Budapest, Presszió Kft., 2002.

- Varga Anikó, *Kortárs dráma – kortárs színház = Játéktér online* 2014.03.13. Online <http://www.jatekter.ro/?p=6991> (2018.10.24. 11:25)
- Venuti, Lawrence, *The Translator's Invisibility: A History of Translation*, Routledge, London and New York, 1995.
- Vanden Heuvel, Michael, *Textual Harassment: Teaching Drama to Interrogate Reading = Theatre Topics* 2, vol. 3, Johns Hopkins University Press, 1993, 159–166.
- Venuti, Lawrence, *Translation, Interpretation, Canon Formation = Translation and the Classic: Identity as Change in the History of Culture*, ed. Alexandra Lianeri – Vanda Zajko, Oxford University Press, Oxford. 2008.
- Vermeer, Hans J., *Translation today: Old and new problems = Translation studies: an interdiscipline*, ed. Mary Snell-Hornby – Franz Pöchhacker – Klaus Kaindl, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1994, 3–16.
- Virtanen, Ville, *Pitääkö koettaa olla jotain enemmän? Miksei voi saman tien ruveta antautumaan? = Aikansa häikäisevä peili*, ed. Pentti Paavolainen, LIKE, Helsinki, 1999, 158–172.
- Wolf, Michaela, *Introduction: The emergence of a Sociology of Translation = Constructing a Sociology of Translation*, ed. Michaela Wolf – Alexandra Fukari, Amsterdam: Benjamins, 2007. 1–38.
- Wolf, Michaela, *A “Performative Turn” in Translation Studies? Reflections from a sociological perspective*, *Transcultural*, vol. 9.1, 2017, 27–44. Online: <http://ejournals.library.ualberta.ca/index.php/TC>. (2017.10.25. 11:15)
- Zatlin, Phyllis, *Theatrical Translation and Film Adaptation: A practitioner's view*, *Multilingual Matters*, Clevedon, United Kingdom, 2005.
- Zuber-Skerritt, Ortrun (ed.), *The Languages of Theatre: Problems in the Translation and Transposition of Drama*, Pergamon Press, Oxford–New York–Toronto–Sydney–Paris–Frankfurt, 1980.
- Zuber-Skerritt, Ortrun (ed.), *Page to Stage: Theatre as Translation*, Rodopi, Amsterdam, 1984.